

INSTITUCIJE

INSTITUT FÜR ZEITGESCHICHTE — INŠTITUT ZA SODOBNO ZGODOVINO MÜNCHEN

Se v času, ko je bila usoda povojne Nemčije še močno nejasna in v času, ko so bile rane iz druge svetovne vojne še odprte ter katastrofalne posledice Hitlerjevega časa vidne na vsakem koraku, je v nekaterih južnonemških deželah vzniknila ideja o »strogo znanstvenem raziskovanju nacionalsocializma in pogojev zanj«. Leta 1947 so se ministrski predsedniki Bavarske, Hessna in Württemberg-Badna dogovorili, da bodo ustanovili »Inštitut za raziskovanje nacionalsocialistične politike — Institut zur Erforschung der nationalsozialistischen Politik«. Mnogi razlogi, med njimi tudi finančni, niso dopustili takojšnje realizacije te ideje. Šele po denarni reformi v decembru 1948 je bila dana možnost novega poskusa ustanovitve inštituta. To pot je imel inicialno vlogo bavarski državni urad (Bayerische Staatskanzlei). Ta je v maju 1949 omogočil začetek dela Inštituta, čeprav finančna konstrukcija še ni bila jasna. Toda že oktobra naslednjega leta (1950) je vendarle uspelo, da je zvezni minister Gustav Heinemann podpisal pravila »Nemškega inštituta za zgodovino nacionalsocialističnega časa — Deutsches Institut für Geschichte der nationalsozialistischen Zeit«. Inštitut naj bi bil institucija, nad katero naj bi gmotno bedela Zvezna republika Nemčija in dežela Bavarska. Leta 1952 pa je Inštitut še enkrat spremenil ime v današnje: *Inštitut za sodobno zgodovino — Institut für Zeitgeschichte*.

Inštitut ni univerzitetna ustanova, čeprav 'je tesno povezan z delom münchen-ske in drugih nemških univerz. Septembra 1961 je dobil današnjo pravno-organizacijsko podobo. Je »ustanova za znanstveno raziskovanje sodobne zgodovine«. Tako sprememba imena, kot tudi opredelitev statusa iz leta 1961 močno razširjata področje dejavnosti, čeprav je središče znanstvenega zanimanja in temelj arhivsko-dokumentacijske pa tudi bibliotečne zbirke nacistična problematika. Vodstvo Inštituta predstavlja nekaj organov in direktor. Nekakšen »družben nadzor« pomeni »Svet ustanove — Stiftungsrat«, ki ga sestavljajo predstavniki zveze, dežel bivše ameriške okupacijske cone (Bavarska, Baden-Württemberg in Hessen) in dežel Nordrhein-Westfalen in Niedersachsen. »Znanstveni svet — Wissenschaftlicher Beirat«, ki daje Inštitutu smer znanstvenega razvoja in bdi nad njegovo strokovnostjo, je sestavljen iz 15 znanstvenikov zgodovinarjev in strokovnjakov sorodnih znanstvenih disciplin. Izvoljeni so za pet let, stalna člana Znanstvenega sveta pa sta predsednik Zveznega arhiva (Bundesarchiv) in generalni direktor Bavarskih državnih arhivov (Staatliche Archive Bayerns).

Inštitut sestavljajo trije enakopravni deli: Raziskovalni oddelek, Knjižnica in Arhiv. Od srede šestdesetih let je postala pomembna dejavnost inštituta odpiranje inštitutskih bibliotek in arhivskih fondov najširši javnosti. Da bi lahko zadovoljili tudi tem potrebam, je inštitut leta 1972 dobil novo stavbo na Leonrodstrasse 36 b. Zlasti pomembna pridobitev sta dve čitalnici za tuje raziskovalce (bibliotečna in arhivska) in velik depo. Pomembnost uslužnostne dejavnosti, tudi tujim raziskovalcem, dokazuje tudi številni odnos med raziskovalci in drugimi uslužbenci. Med več kot šestdesetimi zaposlenimi je na inštitutu le tretjina raziskovalcev. Toda ne glede na kvantiteto dejavnosti inštituta, ki je na strani uslužnostnih dejavnosti, moramo zlasti poudariti kvaliteto. Inštitut za sodobno zgodovino v Münchnu je zagotovo med najpomembnejšimi, če že ne najpomembnejša, tovrstna institucija v Evropi. V mnogočem gre zahvala za tak status dolgoletnemu, lahi preminulemu direktorju in zgodovinarju svetovnega slovesa, prof. dr. Martinu Broszatu. Njegovo delo bo, kot kaže, nadaljeval njegov namestnik in sodelavec prof. dr. Ludolf Herbst.

Raziskovalni oddelek. Raziskovalna dejavnost Inštituta ima tri težišča. Najpomembnejše je delo na raziskovalnih in publikacijskih projektih, sledijo redne publikacije inštituta in končno še znanstveno svetovanje in izstavljanja različnih potrdil. Osnova raziskovalne dejavnosti Inštituta je bila in je v določeni meri še danes proučevanje nacističnega časa. Toda novejši projekti, ki tečejo od leta 1985 dalje, kažejo na mnogo širšo osnovo, ki sega vse do današnjega časa. Najprej naj opozorimo na nekatere starejše projekte in publikacije, na katere se veže današnja raziskovalna dejavnost inštituta. Že leta 1968 je bil realiziran projekt »Nemško sodstvo in nacizem« (Deutsche Justiz und der Nationalsozialismus). Izšel je v treh zvezkih. V letih 1971 do 1973 so končali projekt »Nemška zgodovina po prvi svetovni vojni« (Deutsche Geschichte seit dem Ersten Weltkrieg) — trije zvezki. Med leti 1976 in 1983 je

izšlo pet zvezkov »Aktov k predzgodovini Zvezne republike Nemčije 1945—1949« (Akten zur Vorgeschichte der Bundesrepublik Deutschland), v letih 1980—1983 pa trije zvezki »Biografskega priročnika nemškogovoreče emigracije po 1933« (Biographisches Handbuch der deutschsprachigen Emigration). Lokalno pobarvana je publikacija v šestih zvezkih (1977—1983): »Bavarska v nacističnem času« (Bayern in der NS-Zeit), zanimivi za najširši krog raziskovalcev pa sta publikaciji in projekta »Rekonstrukcija aktov pisarne NSDAP« (Rekonstruktion der Akten der Partei-Kanzlei der NSDAP, Teil I) v dveh zvezkih registrov in z zvezkom registrom z edicijo mikrofišev, 1983) in »Biografski viri za nemško zgodovino po 1945« (Biographische Quellen zur deutschen Geschichte nach 1945) v treh zvezkih, od leta 1984. V pripravi je še publikacija v štirih delih »Družba in politika v ameriški coni 1945—1949« (Gesellschaft und Politik in der US — Zone 1945—1949).

Med tekočimi projekti so najpomembnejši naslednji: »Zbirka Hitlerjevih dokumentov 1925—1933« (Sammlung, Nachweisung und Edition von Hitler-Dokumenten 1925—1933) bo dopolnila dosedanje vedenje o pomembnejših Hitlerjevih dokumentih pred prihodom na oblast, tudi za nas pa bo uporabna raziskava »Številčno ovrednotenje v času nacistične vladavine umorjenih in pobitih Židov« v seriji »Dokumenti o položaju Židov v Nemčiji 1933—1945« (Zahlmässige Erfassung der im NS-Herrschaftsbereich getöteten und umgekommenen Juden, Dokumente zur Lage der Juden in Deutschland 1933—1945). Poleg še nekaterih projektov o nacistični problematiki — »Izdaja Goebbelsovih dnevnikov«, »Nacistična visokošolska politika«, »Rekonstrukcija aktov pisarne NSDAP II«, »Literarna politika v času nacizma« — pa je Inštitut začel vrsto raziskav iz povojnega časa. Nekateri so celo taki, da nudijo možnost sodelovanja tudi našemu zgodovinopisju. Tak je zagotovo projekt »Zahodna Nemčija v mednarodnih odnosih 1945—1955« (Westdeutschland in den internationalen Beziehungen 1945—1955), dodajmo pa še raziskavi »Zavezniški kontrolni svet 1945—1948« (Der Alliierte Kontrollrat 1945—1948) in »Priročnik za zgodovino inštitucij sovjetske okupacijske cone/DDR 1945—1952« (Handbuch zur Institutionengeschichte der sowjetischen Besatzungszone/DDR). Nekaj tem je bolj zanimivih za ožjenemško zgodovino: »Predzgodovina Montanunion« (Vorgeschichte der Montanunion), »Življenje in politika Waldemarija von Knoeringena« (Biographie Waldemar von Knoeringen) in »Politika do Nemčije in javno mnenje v ZDA po 1945« (Deutschlandpolitik und öffentliche Meinung in den USA nach 1945), o širini raziskovalne politike Inštituta pa priča raziskovalni projekt »Zgodovina pospeševanja raziskovanja v Zvezni republiki Nemčiji (Geschichte der Forschungsförderung in der Bundesrepublik Deutschland).

Inštitutski delavci se dobro zavedajo pomena objave rezultatov svojega dela. Že leta 1953 so ustanovili glasilo »Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte« (VfZ), ki je ena najpomembnejših revij za sodobno zgodovino v Evropi in kjer je mogoče najti prispevke strokovnjakov različnih držav sveta. Uredništvo VfZ je leta 1982 izdalo dodaten zvezek, ki obsega skupni register vseh prispevkov, izšlih do konca leta 1982. Kot priloga revije izhaja »Bibliografija o sodobni zgodovini« (Bibliographie zur Zeitgeschichte), v številke 1—28 VfZ obstoja kumulativni reprint bibliografij (Bibliographie zur Zeitgeschichte für die Jahre 1953—1980, München 1983). V zvezi z revijo so leta 1961 začeli izdajati tudi serijo »Schriftenreihe der Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte«. Vsako leto izideta dva zvezka. Do leta 1985 je izšlo petdeset rednih zvezkov in vrsta posebnih, s povprečno 150—200 tiskanimi stranmi. Neredno od leta 1970 izhajajo »Studien zur Zeitgeschichte« — doslej jih je izšlo 29, v povprečnem obsegu 300—350 strani. V njih so objavljene predvsem disertacije in habilitacijska dela s področja sodobne zgodovine. Starejša serija publikacij so *Quellen und Darstellungen zur Zeitgeschichte*, ki izhaja že od leta 1957. Ta serija je »rezervirana« za izdaje virov in za obsežnejša monografska dela. Do leta 1985 je izšlo 23 zvezkov te serije. Po pravilu enkrat letno izhaja tudi publikacija »Kolloquien des Instituts für Zeitgeschichte«, v kateri so objavljeni prispevki z znanstvenih sestankov na Inštitutu. Sodelavci Inštituta niso vezani samo na inštitutske publikacije. Tozadevna politika vodstva inštituta je dosti širša. Inštitut sodeluje z znano Münchensko založbo R. Oldenbourg, ki letno izdaja seznam vseh publikacij Inštituta in ga je mogoče dobiti gratis. Raziskovalci Inštituta so tudi uredniki različnih serij publikacij o sodobni zgodovini, *Deutsche Geschichte der neuesten Zeit* pri založbi DTV in »Weltgeschichte des 20. Jahrhunderts« pri isti založbi (Broszat, Benz, Graml).

Nezanemarljiva dejavnost IfZ je svetovalna dejavnost študentom, raziskovalcem in tesno tozadevno sodelovanje z Univerzo. Posebej velja poudariti, da jim to široko razvejano dejavnost ne omogoča le takšna politika vodstva in pripravljenost delavcev Inštituta, temveč tudi izredno dobra opremljenost inštitucije. Knjižnična in arhivska pomagala — mikročitalci, fotokopirni aparati, kabine z audiovizuelnimi rekviziti — so zelo uporabna, dostopna in enostavna, svetovalna služba pa visoko izobražena in strokovno usposobljena.

Knjižnica je nastajala skupaj z inštitutom. Postala naj bi središče zbiranja težko najdljivih in težko dostopnih pisanih del iz nacističnega časa, pa tudi del iz tujine

o nemški in obči zgodovini, ki jih v času nacizma ni bilo mogoče najti v širši uporabi. Od leta 1951 sta iz prvotno enotnega knjižnično-dokumentacijskega fonda nastala Knjižnica in Arhiv inštituta kot samostojni enoti. Knjižnični fond je bil v začetku predviden kot priročna biblioteka raziskovalcem nacističnega časa. Z leti pa je prerasel v eno najpopolnejših knjižnih zbirk za sodobno, posebej nemško zgodovino. Osnovo zbirke tvorijo — poleg stalnega nakupovanja novitet in antikvaričnih knjig — številna darila in donacije ter okoli 10.000 zvezkov knjig in časnikov, ki so jih zasegle ameriške okupacijske oblasti ob koncu vojne. Do danes je knjižnica IfZ dozorela v osrednjo knjižnico za sodobno zgodovino. Osnovno področje zbiranja literature je zgodovina dvajsetega stoletja. Težišče predstavlja nemška zgodovina po letu 1918: Weimarska republika, nacizem in »tretji rajh«, Nemčije v času zavezniške okupacije, Zvezna republika Nemčija in DDR. V manjšem obsegu zbirajo literaturo o cesarski Nemčiji, načrtno pa zbirajo tudi najpomembnejše publikacije o evropski in izvenevropski zgodovini in zgodovini mednarodnih odnosov. Poleg literature o politični zgodovini je mogoče v fondih knjižnice IfZ najti še literaturo s področja pravne in ustavne, gospodarske in socialne, vojaške in vojne, verske in kulturne zgodovine ter dela iz teorije zgodovine in zgodovine filozofije. Ne manjkajo tudi publikacije iz zgodovini sorodnih ved politologije, sociologije itd. S posebno skrbjo zbirajo zgodovinsko periodiko širom sveta, nekoliko šibkejši so pri publikacijah, ki so izšle pred letom 1950, zato pa ne manjka skoraj nobeno relevantno delo, ki zadeva zgodovino po letu 1945. Knjižnica ima okoli 115.000 zvezkov knjig, revij, visokoškolskih del, rokopisov predavanj, brošur, posebnih tiskov, mikrofilmov in mikrofišev. Časopisje, izdaje organov oblasti, organizacij in neobjavljene rokopise hrani arhiv. Literatura je večinoma pisana v nemškem jeziku in le eno četrtino fonda sestavljajo knjige v drugih jezikih, predvsem v angleščini in francoščini. Knjižnica ima razvežano izmenjavo, velja pa omeniti, da ima tudi primeren izbor literature in periodike v slovanskih jezikih. Žal med revijami ni našega Zgodovinskega časopisa in vredno bi se bilo potruditi za izmenjavo. Letni priliv je približno 3000 zvezkov in kakih 300 revij, katerih prispevki se sproti katalogizirajo. Knjižnica pozna šest katalogov, ki omogočajo nemoteno uporabo fondov tudi uporabniku s pomanjkljivimi podatki: abecedni, stvarni, sistematični, biografski, geografski katalog in katalog nemških dežel. Za vse kataloge obstojajo priročniki za uporabo in svetovalna služba. Kakih 8000 najpomembnejših del je na razpolago, kot priročna biblioteka, v čitalnici.

Arhiv je specializirana ustanova, ki dopolnjuje in razširjuje državne arhive. Osrednje fonde arhiva predstavljajo državni in partijski dokumenti tretjega rajha. V glavnem gre za fotokopije tega gradiva, razen tistega, ki ga je IfZ dobil od zahodnih zaveznikov. Drugi pomembni del arhiva IfZ sestavljajo dokumenti iz zgodnjega povojnega razdobja, zlasti dokumenti ameriške vojaške vlade v Nemčiji. Trajna naloga arhiva je zbiranje originalnega gradiva nedržavne proveniencije, posebej osebnih papirjev, pričevanj in zapuščin, kakor tudi dokumentov zasebnih organizacij, neuradnih in uradnih tiskov, časopisja in časopisnih izrezkov. Posebna vrednost tega arhiva je, da hrani gradivo za tisti čas, za katerega uradni, državni arhivi še niso povsem dostopni. Arhiv IfZ se trudi, da bi dajal podatke o arhivskih fondih drugih institucij in zato zbira pomagala za iskanje v drugih arhivih in dokumentacijskih ustanovah.

Med fondih arhiva naj omenimo zlasti *fond različnih državnih ministrstev rajha, armade, NSDAP in njenih sestavnih delov (1933—1945), fond nürnberških procesov*, v katerem so zbrani tudi pomembni dokumenti različnih provenienc o nacionalsocializmu. Posebej znana in pomembna je *zbirka sodnih aktov* z vsega sveta proti nacistom, ki obsega kakih 2500 sodnih aktov za čas po letu 1945. V mikrofišni reprodukciji ima arhiv IfZ shranjeno gradivo »*Office of Military Government for Germany, US (OMGUS)*«. Gradivo, ki je nastalo ob raziskovalni dejavnosti Inštituta, je shranjeno v fondu »*Reprodukcije domačih in tujih arhivskih »fondov« (Reproduktionen in- und ausländischer Archivbestände)*. Zasebni dokumenti, zapuščine in večje zbirke zasebnih papirjev in papirjev društev, zvez in strank po letu 1945, kakor tudi zbirka pričevanj so zelo obsežna in raznolika skupina. Gre za dokumente ljudi, ki so bili tako ali drugače pomembni, s posebnim poudarkom na bivših najvišjih predstavnikih nacistične civilne in vojaške oblasti. Pri dokumentih zvez, društev in strank gre največkrat za manjše in manj pomembne organizacije, ki so delovale ali še delujejo od leta 1945 dalje.

Pri orisu arhivskega dela IfZ nikakor ne moremo mimo zbirke tiskanih virov. Tudi tu leži poudarek na tiskanih virih za nemško zgodovino po letu 1919, čeprav ima že priročna knjižnica vse najpomembnejše edicije virov ameriške, angleške, francoske in italijanske proveniencije. Med tiskanimi viri za nemško zgodovino izstopajo: »*Bestand amtlicher und parteiamtlicher Drucksachen vor 1945*« (Fond uradnih in strankinih tiskov pred letom 1945 — cca 200 tekočih metrov) in »*Drucksachen aus*

der Vor- und Frühgeschichte der Bundesrepublik« (Tiski iz predzgodovine in zgodnje zgodovine Zvezne republike Nemčije — cca 40 tekočih metrov in 35 filmskih zvitkov). Različni letaki, razglasi, propagandni material itd. je zbran v zbirki »*Zeitgeschichtliche Sammlung*« (Sodobnozgodovinska zbirka). Zbirka časopisov obsega kakih 5000 zvezkov in 1500 zvitkov mikrofilmov, zbirka časopisnih izrezkov pa je sestavljena večji del iz izrezkov, nastalih zunaj Inštituta (npr. kot sestavni del zapuščin). Posebno dokumentacijo predstavlja »*Dokumentation zur deutschsprachigen Emigration nach 1933*« (Dokumentacija o nemškogovoreči emigraciji po 1933). Gre za dokumentacijo, ki je nastala v zvezi z mednarodno raziskavo, ki jo je financirala Nemška raziskovalna skupnost (Deutsche Forschungsgemeinschaft) in jo sestavljajo trije deli: netiskani viri, osebna dokumentacija o kakih 25.000 emigrantih in kartoteka avtobiografskih zapisov. Tako kot knjižnica ima tudi arhiv na voljo pomagala, kataloge in svetovalno službo.

Ta zapis ima namen posredovati prvo informacijo o inštituciji, ki hrani gradivo in opravlja raziskave, pomembne tudi za našo sodobno zgodovino. Sodelovanje s to inštitucijo bi moralo biti »*conditio sine qua non*« za vsako našo sorodno inštitucijo, vsakemu našemu raziskovalcu te problematike pa bi poznavanje dela in zbirke IFZ zagotovo le vsestransko koristilo.

Dušan Nečak

Inštitut za novejšo zgodovino, YU-61000 Ljubljana, Trg osvoboditve 1

Od leta 1960 izdaja revijo **Prispevki za zgodovino delavskega gibanja (PZDG)**, ki je doslej izšla v 25 letnikih (1964 ni izšla). Leta 1986 se je preimenovala v **Prispevke za novejšo zgodovino**. Revija objavlja razprave, članke, historično dokumentacijo, poročila o simpozijih, knjižna poročila in recenzije, različne bibliografije in tekočo bibliografijo sodelavcev inštituta. V prvih letih izhajanja je bila revija izrazito usmerjena v zgodovino naprednega delavskega gibanja in NOB, vedno bolj pa je širila krog svojega objavljanja tudi na širša področja slovenske zgodovine. Zdaj lahko rečemo, da je to revija za novejšo slovensko zgodovino. Uredništvo se trudi, da bi bila revija pestra, kvalitetna in sodobna.

Prilagamo seznam še dostopnih letnikov, pri čemer opozarjamo, da sta letnika 1962 in 1973 že razprodana, nekaj letnikov pa je že skoraj razprodanih. Revijo lahko naročite pri založbi Partizanska knjiga, YU-61000 Ljubljana, Trg osvoboditve 13, kupite pa pri vseh slovenskih knjigarnah.

PZDG 1960/1
 PZDG 1960/2
 PZDG 1961/1-2
 PZDG 1963/1-2
 PZDG 1965/1-2
 PZDG 1966/1-2
 PZDG 1967/1-2
 PZDG 1968/69, 1-2
 PZDG 1970/1-2
 PZDG 1971/72
 PZDG 1974
 PZDG 1975/76
 PZDG 1977

PZDG 1978/79
 PZDG 1980
 PZDG 1981
 PZDG 1982
 PZDG 1983
 PZDG 1984
 PZDG 1985
 PNZ 1986
 PNZ 1987
 PNZ 1988
 PNZ 1989/1 — Trideset let Inštituta
 za zgodovino delavskega gibanja. — Biobibliografije.
 PNZ 1989/2